

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

TÜRK ADININ ANLAMI

Uygur kaynaklarından

Çin Kaynakları	İran Kaynakları	Ziya Gökalp	Kaşgarlı Mahmut	W. Barthold	A. Wambery	-Müller -Nemeth -Thomsen
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Miğfer	Güzel yüzlü	Törelî, düzen sahibi	Olgunluk çağı	Kanun sahibi	Türeyen çoğalan	Güçlü, kuvvetli

Coğrafi yakınlıktan

Türk adı **ilk kez Çin kaynaklarında** geçer.

Pers, Arap, Bizans, Rus, Hint kaynaklarında da Türk adı geçer

Etkileşimin göstergesidir

COĞRAFI AD OLARAK TÜRKİYE

Hazarlar

8/9.yy

Osmanlı

TÜRKİYE

13.yy...

TÜRKİYE

11/12.yy

Eyyubiler/
Memlûkler

TÜRKİYE

Göktürkler

6/7.yy

Temel Nedeni;

✓ Göç

✓ Etkin siyasi güç

**TÜRK ADINI *DEVLET ADI*
OLARAK KULLANAN TÜRK
DEVLETLERİ**

1-Göktürkler

**2-Memlûkler
(Devlet-üt
Türkiye)**

6-Türkmenistan

5-K.K.T.C

4-Hatay Türk C.

3-Türkiye C.

ANAYURT

ORTA ASYA KÜLTÜR MERKEZLERİ

En eskisi
ANAV

Türklere ait en eski
AFANESYOVA

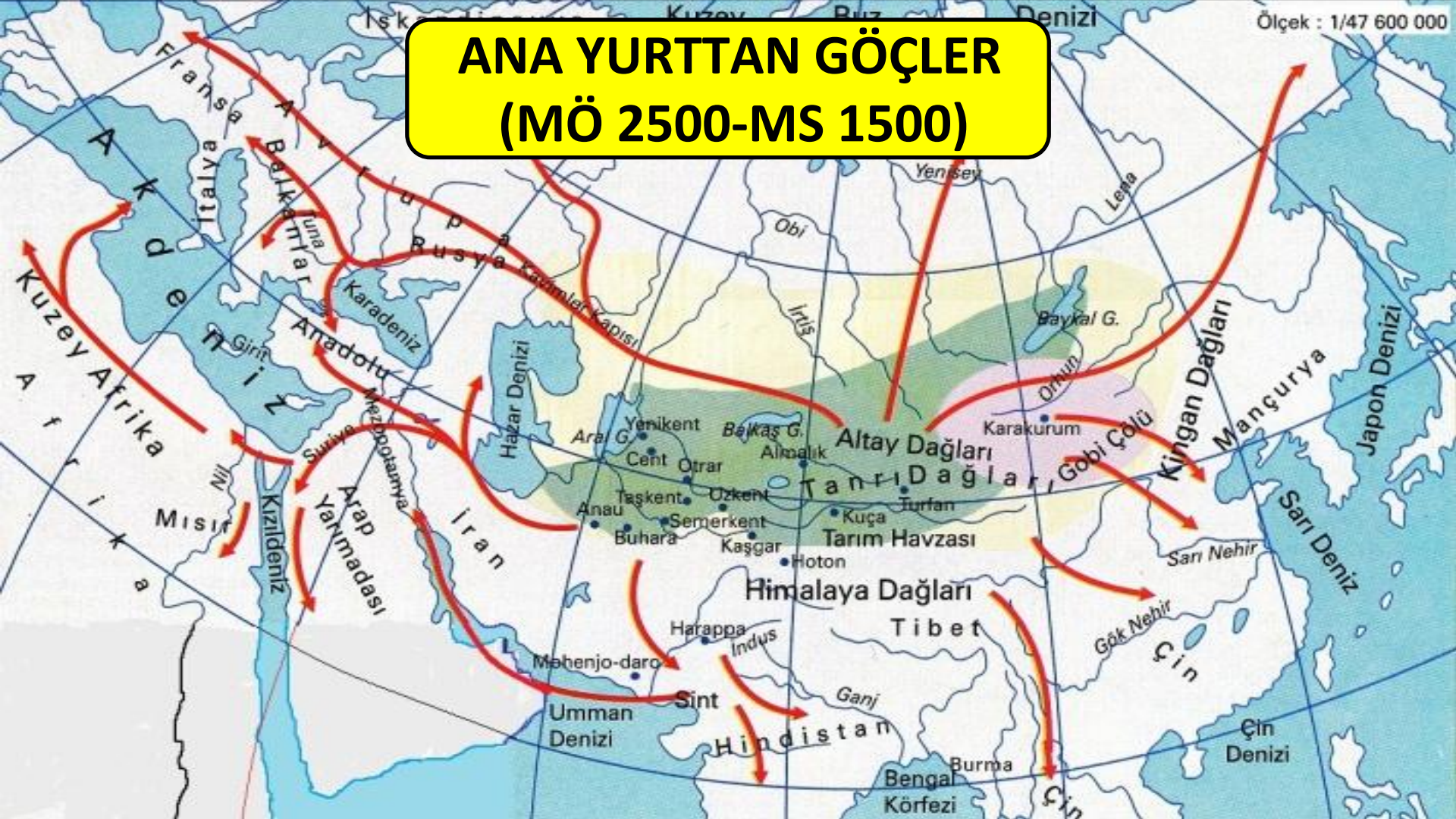
İlk demir işçiliği
KARASUK

En gelişmiş
TAGAR

Essik-Taştık-Pazırık
kültürleri de mevcuttur

ANA YURTTAN GÖÇLER (MÖ 2500-MS 1500)

GÖÇLERİN NEDENLERİ

```
graph TD; A[GÖÇLERİN NEDENLERİ] --> B[Sosyo-Ekonomik Nedenler]; A --> C[Siyasi Nedenler];
```

Sosyo-Ekonomik Nedenler

- ✓ Kuraklık, yağışların yetersizliği ve düzensizliği, şiddetli kışlar
- ✓ Hayvan hastalıkları
- ✓ Nüfus artışı, otlak yetersizliği

Siyasi Nedenler

- ✓ Bağımsız yaşama arzusu
- ✓ Boylar arasındaki mücadeleler
- ✓ Dış baskı (Çin-Moğol)
- ✓ Yeni ülkeler fethetme arzusu (Cihan hakimiyeti düşüncesi)

GÖÇLERİN SONUÇLARI

✓ **Kültürel etkileşim yaşanmıştır.**

Etkilendik. Özellikle din ve alfabe alanında

Etkiledik. Özellikle askeri ve idari alanda

✓ **Türkler gittikleri yerlerde yeni devletler kurmuşlardır.**

Azınlık olmalarına rağmen askeri ve teşkilatçılık yetenekleri sayesinde

✓ **Türk tarihini bir bütün olarak incelemek zorlaşmıştır.**

Geniş ve farklı coğrafyalarda farklı gelişim gösterdiklerinden

GÖÇEBE YAŞAM

(Atlı-bozkır yaşam=Yarı göçebe yaşam)

NEDEN ?

- ✓ Tarım imkanlarının yetersizliği,
- ✓ İklımsel etkenler,
- ✓ Yağışların yetersizliği,
- ✓ Hayvanlara otlak bulma zorunluluğu.

Türk göçebeliği
Temelde 2-3
merkez
çevresinde
(yaylak-kışlak)
bir döngü
şeklindeğir.

GÖÇEBE YAŞAMIN SONUÇLARI

Devlet kurma becerisi gelişti

Teşkilatçılık

Askerlik yeteneği gelişti

Ordu millet anlayışı

Mimari gelişmedi

Taşınabilir sanat dalları gelişti. Hapis cezası görülmez.

Hayvan üslubu

Sanatsal süslemede hayvan motifleri kullanıldı

Yazı geç kullanıldı

Sözlü edebiyat ve Sözlü Hukuk (Töre) gelişti

Sınıf ayrımı ve kölelik görülmez.

Özgür ruh

Madencilğe ve ticarete engel değildir

İLK TÜRK DEVLETLERİ

ASYA'DA

Asya Hunları

Türgişler

Göktürkler

Oğuzlar (Uzlar)

Kutluk Devleti

Sabirler (Sibirler)

Uygurlar

Avarlar (Juan Juanlar)

Hazarlar

Akhunlar(Eftalitler)

Kırgızlar

Kimekler

Karluklar

Başkırtlar

AVRUPA'DA

Avrupa (Batı) Hunları

Avarlar

Kıpçaklar (Kumanlar)

Peçenekler

Bulgarlar

Macarlar

Uzlar (Oğuzlar)

İSKİTLER (Sakalar) (MÖ VIII-II.Yüzyıl)

✓ İlk Türk topluluğu

✓ Atlı göçebe yaşam ve hayvan üslubu

✓ Bozkırın Kuyumcuları

✓ En ünlü hükümdarları Alp Er Tunga'dır.

Şehname'de
Efrasiyap adıyla geçer

✓ Tarihin ilk kadın hükümdarı Tomris Hatun

Pers kralı Daryus
ile savaştı

✓ Amazon kadın savaşçılar

✓ Perslerle savaşıp Yunanlılarla ticaret yaptılar

✓ Alp Er Tunga ve Şu Destanları

ASYA HUN DEVLETİ (MÖ IV yy-MS 216)

ASYA VE AVRUPA'DA HUNLAR :

- ✓ Orta Asya'da siyasi birlik kuran ilk Türk devletidir.
- ✓ Bilinen ilk hükümdarı Teoman'dır.
- ✓ MÖ 3. yy' de Hun saldırılarına karşı Çin Seddi inşa edilmiştir.
- ✓ Türk-Çin mücadelesi, tarih boyunca İpek Yolu'na hakim olma ve Orta Asya siyasi hakimiyeti için yaşanmıştır

“Oğuz Kağan”

Asya Hunları

METE HAN (MÖ 209-174)

İlk düzenli
ordu
(10’lu
sistem)

İlk devlet
teşkilatı,
ikili sistem

Türk vatan
anlayışı

İlk kez Türk
birliği

Çin baskı
altında
vergiye
bağlandı

*Tahta çıkış
tarihi MÖ 209
Türk Kara
Kuvvetlerinin
kuruluşudur*

*“Toprak
milletindir.
Kimse onu
veremez”*

*Milletim
asimile olabilir
diye Çin’i
topraklarına
katmadı*

- ✓ Mete Han'ın ölümünden sonra oğlu **Kiok** döneminde Hunlar güç kaybetmeye başladı.
- ✓ Çin'in böl - parçala - yut politikaları ile yaşanan taht kavgaları neticesinde Devlet önce **Batı-Güney** diye ikiye ayrıldı.
- ✓ Güney Hunları da **Kuzey-Güney** diye ikiye ayrıldı.

*Çin'le savaşan Kuzey Hunları Kağanı **ÇİÇİ** Han **bağımsızlık** için sonuna kadar savaşarak teslim olmamış ve bu uğurda can vermiştir.*

✓ **Kuzey Hunları batıya göç etti, Güney Hunları ise Çin hakimiyetine girdi.**

✓ **Avrupa Hun Devleti, Çin'de Tabgaçlar, Afganistan'da Akhunlar adıyla etkinlik gösterdiler.**

AKHUNLAR/ EFTALİTLER

- Asya Hun devleti parçalandıktan sonra Kavimler Göçüne katılmayıp Afganistan bölgesine yerleşmişlerdir.
- En ünlü kralları MAHİRAGULA'dır. En parlak dönem yaşanmıştır.
- İran'da ortaya çıkan MAZDEK İSYANI'nda Sasanilere yardım etmişlerdir.
- Asya Hunlarından sonra İpek Yolu'nu ele geçiren ikinci devlettir.

TABGAÇLAR

- Asya Hunları parçalandıktan sonra Çin topraklarına gidip 385-550 yılları arasında hüküm sürdüler.
- Çinde kurulan ilk Türk devletidir.
- Kurucusu: KUEİ
- Budizm ve konfüçyanizme inandılar.

KAVİMLER GÖÇÜ-375

Kuzey Hunlarının Balamir önderliğinde Kırım'a gelmesiyle, kavimlerin Avrupa içlerine göç etmesidir.

KAVİMLER GÖÇÜNÜN SONUÇLARI

Roma
İmp. ikiye
bölündü
(395)

Batı
Roma

476'da
yıkıldı

Doğu
Roma

1453'te
yıkıldı

Feodalite
(Derebeylik)
ortaya çıktı

Parçalanmış
siyasi yapı

Skolastik
felsefe
yayıldı

Her şey din
çerçevesinde

Günümüz
Avrupa
milletleri
ortaya çıktı

-Hristiyanlık
yayıldı
-Avrupa
Hun Devleti
kuruldu

İLKÇAĞ SONA ERDİ ORTAÇAĞ BAŞLADI

AVRUPA (BATI) HUN DEVLETİ (375-469)

✓ Avrupa'da kurulan ilk Türk devleti.

✓ Balamir liderliğinde kuruldu.

ULDIZ DÖNEMİ

- Bu dönemde Hunların dış politikası belirlendi.
 - Doğu Roma(Bizans):Sürekli baskı altında tutulacak.
 - Batı Roma ile iyi ilişkiler kurulacak.
- “Güneşin battığı yere kadar her yeri zapt edebilirim” sözünü Bizans elçisine söyleyen kişidir.
- Türkler ilk kez bu dönemde Anadolu’ya ayak basmıştır.

Uldız'dan sonra başa;

1)KARATON

2)RUA geçti.

Bu dönemlerde:

1)Bizans üzerindeki baskı iyice arttırıldı.

2)Bizans vergiye bağlandı.

3)Batı Roma ile dostluk antlaşması yapıldı.

ATTİLLA (434-453)

- Avrupa Hun Devleti'nin en parlak dönemidir.
- AVRUPALILAR: Flogellum Dei (Tanrı'nın Kamçısı) unvanını vermişlerdir.
- Almanların Nibelungen Destanı'nda ETZEL(Cesur kavimlerin efendisi) olarak bilinir.
- Got efsanelerinde: harpten hoşlanan, ılımlı tabiatlı ve keskin zekalı hükümdar olarak geçer.
- Galya'da meydana gelen menkıbelerde kan dökücü ve merhametsiz olarak geçer.

Attila her iki Roma Devletini'de egemenlik altına almaya çalıştı.

1)DOĞU ROMA: Bizans zerine 1.Balkan ve 2. Balkan seferlerini düzenledi.

1.BALKAN SEFERİ: Bu sefer sonrasında MARGOS ANT.
İmzalandı.

2.BALKAN SEFERİ: Bu sefer sonrasında ANATOLYUS ANT.
İmzalandı.

SONUÇ: Bu iki sefer sonrası Avrupalılar Türklerden:

Pantolan, ceket ve i amaşını giyinmeyi öğrendi.

At koşum takımlarını ve at eğirmeyi öğrendiler.

2)BATI ROMA:

1)GALYA SEFERİ(451):Attila ile Roma generali AETIUS arasındaki katalan ovasında yapılan savaştan kesin sonuç çıkmadı.

2)İTALYA SEFERİ(452):Papa 1. LEO Attila ve Roma imp. Valentinianus arasında arabuluculuk yapıp savaş çıkmasını engellemiştir. Attila papanın teklifini kabul etmiştir. Çünkü: Batı Roma'nın gücünü kirdiğine inamış ve Sasaniler (İnan) üzerine sefer yapmayı planlamıştır.

NOT: “İstiklali feda etmeyi gülünç ve utanç verici” bulan Batı Hun hükümdarı ÇİÇİ'dir.

- ✓ Atilla suikast neticesinde ölümünden Sonra devlet kısa sürede yıkıldı.
- ✓ Hunların bir bölümü Kırım'a çekildi bir bölümü de Hıristiyanlığı kabul ederek zamanla ulusal benliklerini yitirdiler.
- ✓ **Macarların** oluşumunda etkili oldular
- ✓ Avrupa'yı özellikle **Germanleri** kültürel anlamda etkilediler.

I.GÖKTÜRK DEVLETİ (552-582)

BUMİN KAĞAN (İL KAĞAN)

- Avarlara son vererek merkez Ötüken olmak üzere Göktürk Devletini kurmuştur.
- Avarlar içerisindeki Töles isyanını bastırmıştır.
- Türkleri yeniden bir bayrak altında toplamıştır.
- Ülkeyi Doğu- Batı şeklinde yönetmiştir.

✓ Sasaniler ile işbirliği yaparak, Akhun Devletini yıktı.

✓ Bizans ile işbirliği yapılarak Sasanilere karşı savaştı.

Bizans'a ilk kez elçi gönderildi

Amaç: İpek yolu denetimi

MUKAN KAĞAN:

- Avarları kesin olarak yıktı.
- Doğu'da KİTAN
- Batı'da KIRGIZLAR'ı Göktürk devletine bağladı.
- Çin'i baskı altına aldı.

- Ölünce yerine TAPO KAĞAN geçti.
 - Manihizm dinini benimsedi.
 - Dış politikada Çin'in etkisinde kaldı.
 - Çinlilere ait lüks tüketim mallarının ülkesine girmesine izin verdi.
 - Bu dönemde devlet zayıfladı.

 - Tapo Kağan ölünce yerine İşbara Kağan geçti.
 -

Göktürk Devleti İkiye Bölündü

Çin entrikaları

Batı Göktürk Devleti
(582-659)

Tardu kağan

Doğu Göktürk Devleti
(582-630)

İşbara Kağan

ÇİN HAKİMİYETİNE GİRDİLER

682'ye kadar
50 YIL Çin esareti

Kürşad İhtilali (639)

Türk tarihinin ilk
bağımsızlıkçı isyanı

KUTLUK DEVLETİ (II.Göktürk Devleti) (682-744)

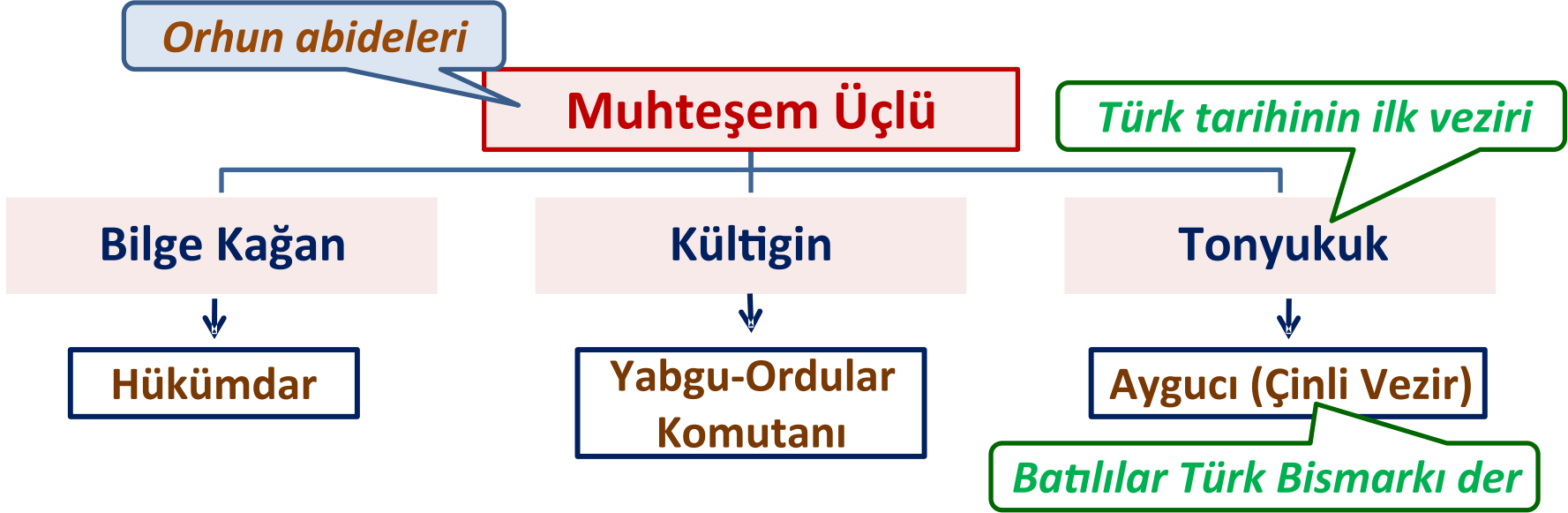
✓ **Kutluk Kağan** tarafından Türk tarihinde milli mücadeleyle (Çin işgaline karşı) kurulan ilk devlet.

Türkiye'ye benzetilir

Kurultay tarafından Kutluk Kağan'a İLTERİŞ (Devleti derleyen, toplayan) unvanı verildi.

KAPGAN KAĞAN:

- Kırgızlar ve Türgişleri itaat altına almıştır.
- 2. Göktürk Devleti'nin dış politikasını belirlemiştir.
 - Çin'de yaşayan Türklerin Ötüken'e dönmesi sağlamak.
 - Çin'i sürekli baskı altında tutmak.
 - Orta Asya'daki Türk boylarını Göktürk egemenliğine sokmak.

- ✓ Bu dönem 2. Göktürk devletinin en parlak dönemidir. Bu dönemde bütün Türk boyları Göktürlere bağlandı. Çin vergiye bağlandı.

Not:

Bilge Kağan, Tonyukuk, Külteğin ölünce başa geçenler ülkeyi yönetemediler. Son olarak UYGUR-BASMİL-KARLUK Türkleri birleşerek Göktürkleri yıktılar.

GÖKTÜRKLERİN ÖNEMLİ YÖNLERİ

- ✓ **Türk adını** kullanan ilk Türk Devleti.
- ✓ İlk milli alfabe "**Göktürk-Orhun Alfabetisi**" ni geliştirdiler
- ✓ İlk milli kaynak olan "**Orhun Abideleri**" ni yazdılar.
- ✓ **Milliyetçi** bir yapıya sahip olan Göktürkler millet bilincini oluşturdular.
- ✓ Tarımla da meşgul oldular. (**Tötö sulama kanalını** yaptılar)
- ✓ Türk tarihinde **ilk** kez **parayı** kullandılar.
- ✓ Türklerde **ilk posta** teşkilatını (Yam) kurdular.
- ✓ **Ergenekon ve Bozkurt** Destanı.

- İslam öncesi sınırları en geniş olan türk devletidir.
- Göktürkler GAZNELİLER, SELÇUKLULAR VE OSAMANLI'YA model olmuşlardır.
- Orta Asya'dan Bizans'a elçi göndererek diplomatik ilişkileri başlatan ilk Türk devletidir.
- Uygurlar tarafından yıkılmışlardır.

UYGURLAR (744-840)

KUTLUK BİLGE KÜL KAĞAN:

Devletin merkezini KARABALSAGUN'a taşıdı.
Basmil ve Karlukları baskı altına aldı.

MOYEN(BAYAN) ÇUR :

Uygurların en parlak dönemidir.
Türk boylarını hakimiyeti altına aldı.
Uygurlar bu dönemde teşkilatlandı.
Sine- Uşi yazıtları Moyen Çur adıyla dikilmiştir.

- BÖĞÜ KAĞAN döneminde **Manihaizm** dini kabul edildi.

*Dinin etkisi ile Hükümdarlara
"Ay Tengri" ünvanı verdiler*

Manihaizm

Yerleşik Yaşam

İlk Mimari eserler

Hayvansal gıdayı yasaklar ve inananlarını tarıma sevk eder

- Baga Tarkanın ölümünden bir müddet sonra **Kırgızlar** tarafından 840' ta Uygur devleti yıkılsa da, bölgede kısmen varlıklarını devam ettirdiler.

Moğolların
Türkleşmesinde
etkili oldular

Kansu Uygur Devleti (Sarı Uygurlar)

Doğu Türkistan Uygur Devleti (Turfan Uygurları)

UYGURLARIN TÜRK TARİHİNDEKİ ÖNEMİ

- ✓ Manihaizmin dini terimlerine Türkçe karşılık verdiler ki **milliyetçiliğin** göstergesidir.
- ✓ Türk tarihinde **yerleşik hayata** geçen, “**Balık**” adı verilen şehirler kuran **ilk mimari eserleri** inşa eden Türk topluluğudur. STUPA adı verilen tapınaklar inşa ettiler.
- ✓ **İlk vakıf** uygulaması ve **ilk bankacılık** sistemini geliştirdiler.
- ✓ **Fresk** (duvar resmi) – **Minyatür** - **Gölge oyunu** - **Orta oyununu** sergileyen ilk Türk topluluğudur.

- ✓ **Kağıt ve matbaayı** (Hareketli harf sistemini geliştirdiler.) kullanarak ilk Türkçe kitapları bastılar.
- ✓ **İlk kütüphaneyi** oluşturdular.
- ✓ Kendilerine ait olan **Uygur Alfabesini** (Soğd alfabesinden etkilenildi) kullanmışlardır.
- ✓ Sözlü hukuku (Töre) yazılı hukuka dönüştürdüler.
- ✓ **Karabalgasun ,Sine-Uşi, Moyen-Çur ve Bugut Yazıtları** Uygurlara aittir.
- ✓ **Göç ve Türeyiş** destanları

Tarım

Tarımsal malzeme

Matbaa

Kitap

Mimari eser

Yerleşik Yaşamın
Kanıtları

Minyatür

Konut vergisi

Toprak vergisi

Fresk

Vitray

**TARIMIN
KESİN
KANITI?**

**Üretimde kullanılan malzemelerdir;
Sulama kanalı
Orak
Saban
Çapa
Tohumluk ambarı gibi**

DİKKAT

**Değirmen-Tahıl öğütme taşı-Tahıl saklama kabı/ambarı
kanıt olamaz.Dışarıdan satın alınan tahılda kullanılabilir
değirmende vs...**

DIĞER TÜRK DEVLETLERİ

HAZARLAR (630-968)

✓ Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkaslarda etkinlik gösterdiler.

Ticarette geliştiler

↳ *Tek Musevi Türk topluluğu*

✓ Yönetici kesim **Musevi** inancını kabul eden Hazarlar arasında Hıristiyanlık, İslamiyet ve Göktanrı inancıda görölmekteydi

↳ *Ülkede ki müslümanların liderlerine Hazz denir.*

✓ **Adalet** ve **barışın** egemen olduğu Hazar topraklarında derin bir **hoşgörü** hakimdi.

↳ *Batılılar "**Hazar Barış Çağı**" adını vermiştir.*

✓ 7 Kişilik (2 musevi-2 hıristiyan-2 müslüman-1 şaman) yargıçlar heyeti davalara bakar. → *Adaleti gösterir. Hukuk birliği yok.*

Hazarlar;

✓ Hz. Osman'ın ordularını durdurarak **İslam'ın Kafkasya'ya yayılmasını engellediler.**

↳ **İlk Türk-Arap savaşları**

✓ **Hazar Denizi**'ne isimlerini verdiler.

✓ Rusları kültürel açıdan etkilediler.

✓ Ücretli ordu kullandılar.

✓ Polonya'da yaşayan **Karay Türkleri**, Hazarların devamıdır.

TÜRGİŞLER (717-766)

- ✓ Batı Türkistan'da faaliyet gösterdiler.
- ✓ Kurucusu **Baga Tarkan**.
 - ↳ *Adına para bastıran ilk Türk hükümdarıdır.*
- ✓ Emevilere karşı mücadele ederek **Orta Asya'nın Araplaşmasını, İslam'ın yayılmasını engellemişlerdir**
 - ↳ *"Sulu Kağan" liderliğinde*
- ✓ Karluklar siyasi varlıklarına son verdiler.

KARLUKLAR (766-1212)

- ✓ Türgişleri yıkarak Batı Türkistan'da devlet kurdular.
- ✓ Talas Savaşında Müslümanlara yardım ettiler.
- ✓ İslam'ı kabul eden ilk Türk boyu.
- ✓ İlk Türk-İslam Devleti Karahanlılar'ın kuruluşunda rol oynadılar.
- ✓ Cengiz Han'a, Moğollara itaat eden ilk Müslüman Türk topluluğudur.

KIRGIZLAR (840-1212)

- ✓ Uygurları yıkarak Ötüken merkezli bir devlet kurdular.
- ✓ Kırgızlar **Moğollara boyun eğen ilk Türk boyu** olarak kutsal başkent Ötüken' i Moğollara teslim etmişler.

Ötüken' de Türk kültürünün sona ermesine neden olmuşlardır.

- ✓ “**Yenisey Yazıtları**” Kırgızlara aittir.
- ✓ “**Manas Destanı**” Kırgızlara aittir.

OĞUZLAR

- ✓ Oğuz, **kabile-boy** anlamındadır. İlk kez Orhun abidelerinde geçer. Bizans kaynaklarında Uz'lar diye geçer.
- ✓ Türk milletinin en kalabalık koludur.
- ✓ Göktürklerin yıkılmasından sonra batıya göç ettiler. Müslüman olanlar Türkmen diye anıldı.
- ✓ Küçük bir kolu Avrupa'ya göç etti. Bizans ordusunda ücretli askerlik yaptılar. **Malazgirt Savaşı**nda Selçuklu safına geçtiler.
- ✓ Bugün Moldova'da **Gagauz Özerk Devleti** halinde Hristiyan Oğuz Türkleri yaşamaktadır.
- ✓ **Dede Korkut Hikayeleri** Oğuzlara aittir.

SABİRLER (Sibirler-Sabarlar)

- ✓ Ural-Altay ve Sibirya bölgesinde faaliyet gösterdiler.
- ✓ Anadolu'ya akın yapan Türk boylarındandır.
- ✓ Sibirya'ya isimlerini verdiler.

KİMEKLER

BAŞKIRTLAR (Başkurtlar)

Hem Asya'da
hem Avrupa'da

AVARLAR (562-805)

AVRUPA

- ✓ Apar veya Juan Juan diye de bilinirler.
- ✓ **Bayan Han** liderliğinde Orta Avrupa'da kuruldu.
- ✓ **İstanbul'u** Sasaniler'le birlikte iki kez (619-626) **kuşattılar**.
- ✓ Asya ve Avrupa' da devlet kurdular. Slavları ve Rusları siyasi ve askeri olarak etkilemişlerdir.
- ✓ Üzengiye ilk kez kullandılar.
- ✓ Hıristiyanlığı kabul ederek asimile oldular.

BULGARLAR (583-1237)

AVRUPA

✓ Kubrat liderliğinde Kafkasyanın kuzeyinde Büyük Bulgar devletini kurdular. Kubrat'ın ölümü ile ikiye bölündü.

TUNA BULGAR DEVLETİ

- ✓ Kurum Han döneminde **İstanbul'u kuşattılar.**(814)
- ✓ Boris Han zamanında hıristiyan olular.
- ✓ Hükümdarları **Çar** ünvanı kullandılar.
- ✓ Slavlar arasında asimile oldular.

İTİL (Volga) BULGAR DEVLETİ

- ✓ **Almış Han** zamanında 922'de **İslam'ı kabul ettiler.**

İlk Türk İslam Devleti.

İbn-i Fadlan
Seyahatnamesi İtil
Bulgarlarını anlatır.

KIPÇAKLAR (Kumanlar) (10.-13.YY)

AVRUPA

- ✓ Doğu Avrupa'ya göç ettiler.Bir kısmı hıristiyanlığı kabul ederek asimile oldular.
- ✓ Macarların etnik yapısının oluşmasında ve Romanya Devleti'nin kurulmasında etkili oldular.
- ✓ Altınorda Moğollarının Türkleşmesine vesile oldular.
- ✓ Mısır'da Eyyubi ve Memlük ordularında görev yaptılar.
- ✓ Oğuzlarla savaşları **Dede Korkut Hikayeleri**'ne konu oldu.
- ✓ Ruslarla savaşları **İgor Destanı**na konu oldu.
- ✓ **Codex Cumonicus** adlı iki ciltlik sözlük oluşturdular.

MACARLAR (10.-15.YY)

AVRUPA

- ✓ **Arpad** liderliğine Orta Avrupa'da devlet kurdular.
- ✓ Hıristiyanlığı kabul ederek Türk kimliğini kaybettiler.
- ✓ Slavların (Balkanların) Germenleşmesini engellediler
- ✓ 1870'te Budapeşte'de **ilk Türkoloji Enstitüsünü** açtılar.
- ✓ **Attila**'yı tarihi-milli bir lider olarak benimsemekteler.

PEÇENEKLER (10.-11.YY)

AVRUPA

- ✓ Doğu Avrupa'da etkinlik göstermişlerdir.
- ✓ Rusların güneye inmelerini engellemişlerdir.
- ✓ Bizans ordusunda ücretli askerlik yaptılar. **Malazgirt Savaşı**'nda Selçuklu safına geçtiler.
- ✓ Hıristiyanlığı kabul ederek zamanla asimile oldular.
- ✓ Kıpçaklar tarafından tarihten silindiler.

Yeni göçlerle **desteklenmedikleri** ve **Hristiyanlığı** kabul ettikleri için zamanla asimile olmuş, benliklerini kaybettiler, asimile oldular

Kuzeyden batıya göç eden Türk boyları

HAZAR
DENİZİ

Güneyden batıya göç eden Türk boyları

Yeni göçlerle **desteklendikleri** ve **İslamiyet'i** kabul ettikleri için benliklerini, kültürlerini korudular.

ÖNEMLİ

AVAR

BULGARLAR İstanbul'u kuşatan Türk devletleridir.

PEÇENEK

TÜRGİŞLER

GÖKTÜRKLER

AVARLAR 2 kez devlet kurdular.

HUNLAR

BULGARLAR

ASYA HUNLARI zamanında Türk boyları bir bayrak altında toplandı.
2. GÖKTÜRK

HAZARLAR Emevilerin Orta Asya'da yayılmalarını engellediler.
TÜRGİŞLER Müslüman Araplarla savaştılar.

HUNLAR
AVARLAR hem Asya hem Avrupa'da devlet kurdular.

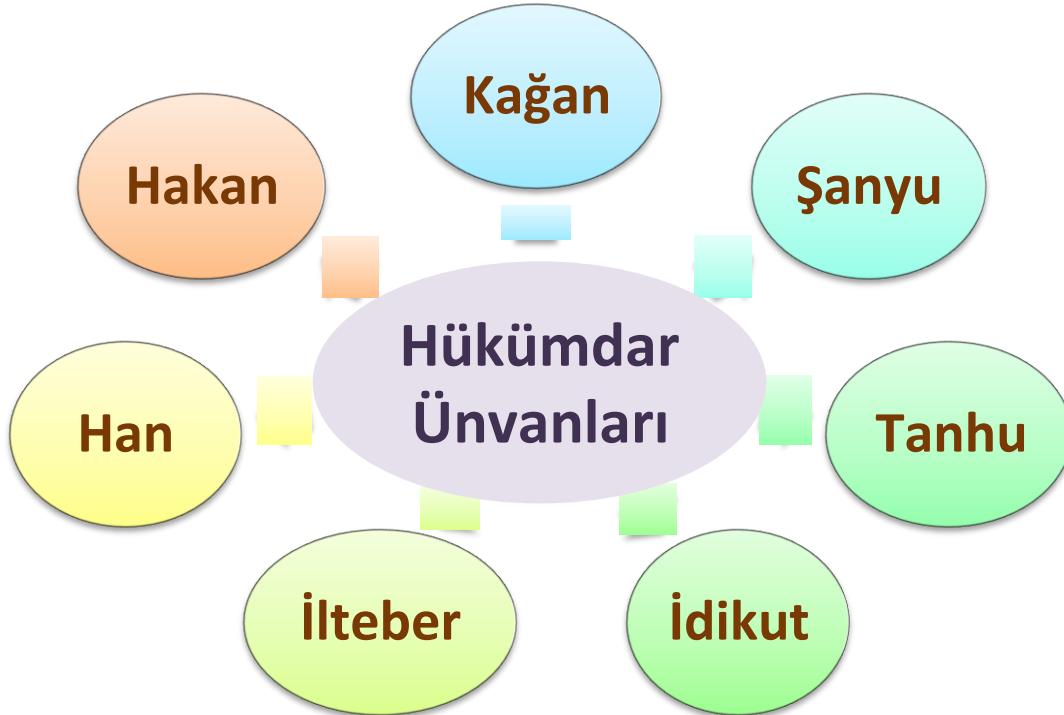
PEÇENEKLER Bizans ordusuna paralı askerlik yaptılar.
UZLAR Malazgirt savaşında Selçuklu tarafına geçerek Türklerin kazanmasını sağladılar.

HAZARLAR Kürk ticaret yoluna hakim olarak önemli güç haline
BULGARLAR geldiler.

PEÇENEKLER
KIPÇAKLAR Rusların Karadenize inmelerini engellediler.
ALTINORDA

ORTA ASYA KÜLTÜR VE UYGARLIĞI

DEVLET YÖNETİMİ

Yabgu

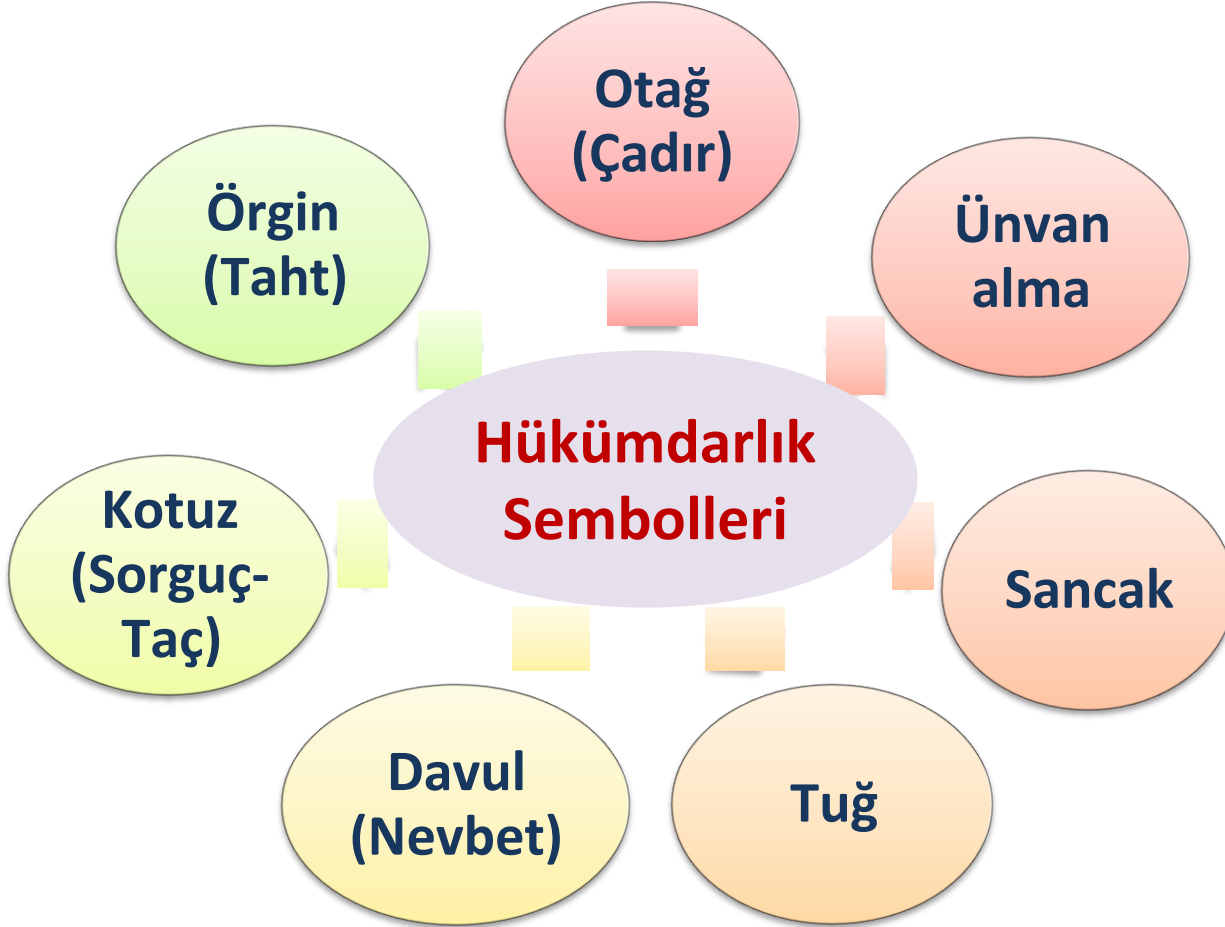
Aytengri

Külerkin

İlteriş

İlig

İlber

Yarlığ (Ferman)

Kemer (Kur)

Kılıç

Yay

Kama

Kamçı (Berge)

Ordu (Başkent)

Toy (Şölen)

HÜKÜMDAR

Kim ?

Kut anlayışı
ve Veraset
sistemi

Tanrı Bağışı
Güçleri

- ✓ Kut
(Siyasi Güç)
- ✓ Üleş
(Ekonomik Güç)
- ✓ Küç
(Askeri Güç)

Çocukları

- ✓ **TİGIN**
- ✓ İnal/İnanç/At
aman adı
verilen
eğitmenlerce
Kağanlığa
hazırlanırlar

Görevleri

- ✓ Yönetmek
- ✓ Halkın refahını
sağlamak
- ✓ Töreyi
uygulamak
- ✓ Adaleti sağlamak
- ✓ Şölenler
düzenlemek

KUT ANLAYIŞI VE VERASET SİSTEMİ

Tek teokrasi örneği

Hükümdar olmak için
"kut"lu olmak şart

KUT: Yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiği inancı

Kut yetkisi kan yoluyla
babadan çocuklara geçer

Hanedanın (Sülale) tüm
erkekleri "kut" lu dur

**VERASET
SİSTEMİ**

"Ülke hanedanın ortak malıdır"

Kimin hükümdar olacağı belirsiz???

KAÇINILMAZ SON: Taht kavgaları ve Türk devletleri kısa sürede yıkılır

Kurultaya
katılır
oy kullanır

Sarayı
var

Askerleri
var

Elçi kabul
eder

**HATUN
(Katun)**

Kağanın İlk Eşi

Tigin küçükse
oğlu adına
devleti yönetir

Kadına verilen önemin göstergesidir.

KURULTAY (Kengeş/Toy)

Nedir?

Devlet işlerinin görüşüldüğü **danışma organıdır.**
(Son söz kağana ait)

Üyeleri

TOYGUN

Kağan
Hatun
Yabgu
Tigin
Şad
Boy beyleri
Subaşı
Aygucı
Buyruk
Ağılıg

Demokratik özellik

Görevleri

- ✓ Kanun yapmak
- ✓ Kağanı seçmek
- ✓ Kağanı denetlemek
- ✓ Kağanı azletme
- ✓ Ordu teftişi
- ✓ Hayvan sayımı
- ✓ Savaş-bariş kararı

Bazı Türk Devletlerinde Meclisler

Avrupa Hunları

Seçkinler Meclisi

Hazarlar

İhtiyarlar Meclisi

Tabgaçlar

Nazırlar Meclisi

Tuna Bulgarları

Millet Meclisi

Peçenekler

Komenton

BAZI İDARİ GÖREVLİLER

Tigin**	Kağan çocuğu
Şad**	Hanedan üyesi. Ordu komutanı
Ayukı	Hükümet
Aygucı**	Vezir
Buyruk	Bakan
İç buyruk	Saray bakanı
Bitigçi/ Tamgacı**	Katip
Ağılıg/Agıcı	Maliye bakanı

BAZI İDARİ GÖREVLİLER

Tudun**	Vali.Vergi memuru
Apa**	Sivil yönetici
Tarkan	Komutan
Subaşı**	Ordu komutanı
Tutuk	Askeri vali
Yargucu	Yargıç
Otacı/emçi	Tabip
Yalvaç	Elçi
Tilmaç	Tercüman

TÜRK DEVLETLERİ NEDEN KISA ÖMÜRLÜ?

KUT ANLAYIŞI

İKİLİ TEŞKİLAT

**BOYLAR
FEDERASYONU**

Taht kavgaları

Federal Yapı

Merkezi otorite zayıflar ve devlet kısa sürede yıkılır

SOSYAL YAPI

OGUŞ
(Aile)

URUG
(Soy)

BOY
(Soylاربirliđi)

BUDUN
(Millet)

İL
(Devlet)

Toplumsal hiyerarşı

✓ Toplumun temeli ailedir. Çekirdek aile görülür.

✓ Tek eşlilik ve başka kabileden evlilik esastır.

↳ **Monogami**

↳ **Exogami**

Eşitlikçi Toplum

Sosyal Yaşamda Sınıf Ayırımı ve Kölelik Yoktur

NEDEN ?

Göçebe yaşam ve hayvancılık nedeniyle toprak ve tarımın önemsenmemesi

Toprak üzerinde özel mülkiyete izin verilmemesi

Törede eşitlikçi anlayışın hakim olması

- Sosyal yaşamda **Toy (Şölen)**, halkın kaynaşması, sosyal dayanışma ve mili birlik için son derece önemliydi.
- **Çevgen, Tepük, Cirit, Gökbörü, Kızbörü ve Beyge** gibi oyunlar sosyal hayatta vazgeçilmezleriydi.
- Uygurlarla beraber yaygın bir şekilde yerleşik hayata geçiş görüldü ve “**Balık**” denilen şehirler kuruldu.
- **Balasağun** önemli bir şehir.

↳ **Kaşgarlı Mahmut “Türk Hakanlarını Şehri” der.**

BAZI SOSYAL KAVRAMLAR

Kün

Halk

Ög**

Anne

Balık**

Şehir

Kang**

Baba

Ordu**

Başkent

Evdeş

Eş

Yurt**

Çadır

Yumuş

Çeyiz

Toy

Şölen

Törün

Düğün aşısı

Yenikün

Bahar bayramı

Kaling**

Başlık parası

EKONOMİK YAPI

✓ Temel ekonomik etkinlik hayvancılıktır.

✓ Bunun yanında madencilik, dokumacılık, ticaret azda olsa tarımsal faaliyetlerde görülmüştür.

- ✓ **Tötö Kanalı**
- ✓ **Göktürk/Çin Tohum savaşları**
- ✓ **Çin'den vergi olarak tarım aleti alınması**
- ✓ **Hunlardan kalma demir orak**

İpek ve Kürk yolu

İhracat:
Hayvansal ürünler
İthalat: Tarımsal ürünler ve ipek

✓ Uygurlarla birlikte yerleşik yaşam ve tarım ön plana çıktı.

Ağıcı denilen memurlar, halktan **mesken**, hayvan ve **toprak vergisi** topladı

Kendi adına para bastıran ilk kağan Baga Tarkan (TÜRĞİŞLER)

İlk para GÖKTÜRKLER

TÜRKLERDE PARA

Böz

Mühürlü kumaş para

Kamdu

Mühürlü kumaş para

Kuanpo

Bez para

Çav

Kağıt para

Yarmak

Madeni para

DİN

ESKİ TÜRKLERDE DİN VE İNANÇ SİSTEMİ

GÖKTANRI DİNİ

Türklerin en eski dinidir. Tek tanrılı dindir. İslam ile büyük benzerlikler mevcuttur.

TOTEMİZM İNANCI

Ongun adı verilen bazı bitki ve hayvanların kutsal ve uğurlu olduğu inancıdır

ŞAMANİZM

Sihir ve büyü merkezli, şaman adı verilen kişilerin şifa dağıttığı inancıdır.

TABIAT GÜÇLERİNE İNANMA (Yer-Su Kültü)

Doğada gizli güçlerin varlığına inanılır. Dağ, tepe, kaya, su, ağaç saygı gösterilen varlıklardır.

ATALAR KÜLTÜ

Ataların ruhlarının aile fertlerini koruduğuna inanılır ve atalara kurbanlar sunulurdu.

Natürizm

Animizm

TÜRKLERİN KABUL ETTİĞİ DİĞER DİNLER

MANİHAİZM

- ✓ Aydınlık ve karanlığın mücadelesidir.
- ✓ Uygurlarda resmi din.
- ✓ Et ve savaşı yasaklayan barış ve kardeşlik dinidir.

Manihaizm; mimari, resim, minyatürü geliştirdi

BUDİZM

- ✓ “Nirvanaya” sonsuz barış ve huzura kavuşmaya felsefe edinen inanç.
- ✓ Göktürk, Uygur, Tabgaç ve Türkişler’de görüldü.
- ✓ Uygurlar Budaya “Burkan” adını vermişti.

Budizm; heykelticiliği geliştirdi.

HIRİSTİYANLIK

MUSEVİLİK

Çeşitliliğin nedeni göç, etkileşim, hoşgörü

BAZI DİNSEL KAVRAMLAR

Yuğ**

Cenaze töreni

Şaman/
Kam/Baksı**

Din adamı

Yuğ aşı

Cenaze aşı

Ülgen

Göktanrı

Kurgan**

Mezar

Erlik/Yek

Şeytan

Balbal**

Mezar taşı

Umay

Tanrıça

Uçmağ**

Cennet

Yada Taşı

Kutsal taş

Tamu

Cehennem

Stupa

Tapınak

Kurganların oda
şeklinde olması

Balballar

Kurganlara eşya
veya hayvan
konulması

**TÜRKLERDE AHİRET
ANLAYIŞININ
GÖSTERGELERİ**

Cennet ve
cehennem
kavramları

Mumyacılık

Yuğ töreni ve yas ahiret ile ilişkilendirilemez

YAZI, DİL VE EDEBİYAT

SÖZLÜ EDEBİYAT

SAV

Atasözleri

SAĞU

Ağıt.
Ölen
kişinin
yaptıkları
anlatılır

KOŞUK

Kopuz eşliğinde
söylenen
kahramanlık
şiiirleri

DESTAN

Olağanüstü olaylar
ve kahramanlık
örnekleri ile dolu,
sosyo-kültürel
yaşamla ilgili
bilgiler veren
mitolojik eserler

TÜRK DESTANLARI

İSKİTLER

Şu

Alp Er Tunga

HUNLAR

Oğuz Kağan

Atilla

GÖKTÜRKLER

Bozkurt

Ergenekon

UYGURLAR

Göç

Türeyiş

ALTAY/YAKUT

Yaratılış

KIRGIZLAR

Manas

BULGARLAR

Şan Kızı

OĞUZLAR

Dede Korkut

TÜRK DESTANLARI

İSKİTLER

ŞU

Makedonya kralı Büyük İskender ile İskit hükümdarı Şu arasındaki mücadeleyi anlatır.

ALP ER TUNGA

İskit hükümdarı Alp Er Tunga ile İran hükümdarı Keyhüsrev arasındaki mücadele ve Alp Er Tunga'nın ölümünü anlatır.

Firdevsi Şehname de bu mücadeleyi anlatırken Alp Er Tunga yerine Afrasyab adını kullanmıştır.

HUNLAR

```
graph TD; HUNLAR[HUNLAR] --- OĞUZ_KAĞAN[OĞUZ KAĞAN]; HUNLAR --- ATTİLLA[ATTİLLA];
```

OĞUZ KAĞAN

Asya Hun hükümdarı Mete Han ve onun yaşamını anlatır.

ATTİLLA

Avrupa Hun Hükümdarı Attilayı ve fetihlerini anlatır

GÖKTÜRKLER

ERGENEKON

Etrafı dağlarla çevrili kutsal yurt Ergenekon'dan demir dağı eriterek Göktürklerin çıkışını anlatır.

BOZKURT

Göktürklerin bir düşman baskınıyla yok olduktan sonra sağ kalan tek gençle asena adlı dişi kurttan yeniden çoğalmalarını anlatır

UYGURLAR

GÖÇ

Kutsal taşlarını Çine kaptıran Uygurların büyük bir kıtlık neticesine yurtlarını terk etmesini anlatır.

TÜREYİŞ

Uygurların tanrısal gücü olan bir erkek kurttan türeyip bir ulus oluşunu anlatır.

ALTAY /YAKUT

YARATILIŞ

Evrenin yaratılışı, iyilik kötülük kaynakları, evrendeki düzeni anlatır.

KIRGIZLAR

MANAS

Kırgız kahramanı Manas'ın kahramanlıkları anlatılır.400 bin beyitle dünyanın en uzun destanı.İslam öncesi ve sonrası dönem anlatılır.

BULGARLAR

ŞAN KIZI DESTANI

Bulgar devletinin kuruluşu hakkında bilgi veren destanın bir parçası
Divan-ı Lügat it Türk'te de geçmektedir.

OĞUZLAR

DEDE KORKUT HİKAYELERİ

Göçebe hayattan yerleşik hayata, Destandan Halk hikâyeciliğine ve
İslamiyet Öncesinden Müslümanlığa Geçiş gösteren, aile ve ahlakın
ön planda olduğu hikayelerdir

YAZILI EDEBİYAT

TÜRKLERİN KULLANDIĞI ALFABELER

Göktürk
(Orhun)

Uygur

Soğd

Arap

İbrani

Kril

Latin

Milli Alfabeler

Dini nedenlerle kullanıldılar

38 harften
oluşur
Sağdan
sola yazılır
Runik
karakterli

14 harften
oluşur
Soğd
alfabesi
temel
alındı

TÜRK YAZITLARI (Bengü Taşlar)

GÖKTÜRKLER	Bugat Yazıtı	Orhun Abideleri
UYGURLAR	Sine Uşı Yazıtı	Karabalasagun Yazıtı
	Irg Bitig	Altın Yaruk
	Sekiz YümeK	
KIRGIZLAR	Yenisey Yazıtları	
BULGARLAR	Madara Kaya Yazıtları	

GÖKTÜRKLER

BUGUT YAZITI

- ✓ **Soğdça** yazılı
- ✓ I.Göktürklere ait
- ✓ Mukan kağan dönemi hakkında bilgi veren biyografik ve didaktik eserdir.

ORHUN ABİDELERİ

- ✓ Tonyukuk (725) Kül Tigin (732) Bilge Kağan (735) adına dikilmiştir.
- ✓ Türk tarihini aydınlatan **ilk Türkçe yazılı kaynak**lardır.
- ✓ 1893'te Danimarkalı Thomsen tarafından çözüldü.

Orhun Abidelerinin Özellikleri;

✓ Tonyukuk kendi anıtını kendi dikti.

Türk tarihinin ilk tarihçisi

✓ Kültigin ve Bilge Kağan anıtları **Yolluğ Tigin** tarafından dikildi.

✓ **Türk adının geçtiği ilk Türkçe yazılı belgedir.**

✓ Türkçe ve Çince yazılmışlardır.

Siyasetnamedir

✓ Türk devlet adamlarının millete hesap verdiği, devlet ve halkın karşılıklı görev ve sorumluluklarının belirtildiği metinlerdir.

✓ Tarihi belgelerdir.

I. Göktürk Devleti'nin yıkılışı ve Kutluk Devleti'nin kuruluşu anlatılır.

✓ **Sosyal devlet anlayışının örnekleri vardır.**

Aç milleti tok kıldım...

İlk Türk şairi Arpın Çor Tigin

UYGUR YAZILI EDEBİYATI

Sine Uşı/
Moyençur
Yazıtı

Moyen çur dönemi hakkında bilgi verir.
Orhun harfleri ile yazılmıştır

Karabalasagun
Yazıtı

Manihaizme geçiş anlatılır.
Türkçe,
Soğdaça,
Çince yazılmıştır.

Irg Bitig

Fal kitabı.
Orhun harfleriyle
yazılmıştır

Altın Yaruk

Altın ışık.
Budizmi anlatan
Çinceden Uygur
Türkçesine çeviri

Sekiz
YükmeK

Budizmi anlatan
Çinceden Uygur
Türkçesine çeviri

KIRGIZLAR

YENİSEY YAZITLARI

Orhun harfleriyle yazılmış mezar taşlarıdır. Orhun abidelerinden önce olduğu tahmin edilse de net tarihlendirilememiştir.

BULGARLAR

MADARA KAYA YAZITI

Tuna Bulgarlarına ait Grek alfabesiyle yazılan Krum Han dönemini anlatan 9. Yy'a ait yazıttır.

HUKUK SİSTEMİ

TÖRE

Herkesi bağlar

Nedir?

İdari ve sosyal yaşamı düzenleyen sözlü kurallar

İlk kez Uygurlar yazılı hale getirdi

Kaynakları

- ✓ Halk (Gelenekler)
- ✓ Kurultay
- ✓ Kağan

Değişmezleri

- ✓ Adalet(Uzluk)
- ✓ Eşitlik(Tüzlük)
- ✓ İyilik(Könilik)
- ✓ İnsanlık(Kişilik)

Ceza sistemi

- ✓ İdam
- ✓ Tazminat
- ✓ Kısa süreli hapis

BAZI HUKUKİ KAVRAMLAR

Yargan/ Yargucu	Yargıç
Yargu	Kağan başkanlığında siyasi davalara bakan yüksek mahkeme
Tüz	Kağanla halk arasında sözlü sözleşme
Yazuk	Suçlu
Kısık	Hapishane

TÜRKLERDE ORDU

Ordu-Millet

Her Türk askerdir.
Ücreti ordu görülmez

Sadece Hazarlarda
Ücretli asker var

İlk Düzenli Ordu

Mete Han (Asya Hunları)
10'lu sistem
Süvari (atlı)

Savaş Taktiği

Turan/Hilal/
Sahte geri çekilme

Etkileşim

Çin, Roma, Bizans,
Rus, Slav, Moğol halkları örnek aldı

Bazı Askeri Kavramlar

Sü	Asker
Böri (Kurt)	Kağan muhafızları
Yelme	Keşif birliği
Tolga	Asker başlığı

TÜRKLERDE SANAT

Hayvan Üslubu

Dokuma

Madencilik

Müzik

Mimari

Çini

Resim

Heykel

Hunlara
ait
**Pazırık
Halısı**
bilinen
en eski
halı

*Pazırık
Kurganı*

İskitlere
ait **Altın
Elbiseli
Adam**
Zırhı

*Essik
Kurganı*

Kopuz
ır
(beste)
Köpürge
(Davul)
Küg
(Melodi)

Uygur-
larla
başlar.
Stupa
(kubbeli
tapınak)

İlk
örneği
Uygur-
larda.

İlk
minyatür
Fresk
Uygurlar
da.
Ressama
Bedizci
denir

Balballar
ilk
örnektir.

TÜRKLERDE BİLİM

Keneşçi/Tayanç
(Bilim insanı)

Astronomi
12 Hayvanlı
Türk takvimi

Tıp
Mumyacılık

Uygurlar
ilk örgün
eğitim

Uygurlar
Matbaa
(Hareketli
harf sistemi)
ilk
kütüphane

TÜRKLERİN KULLANDIKLARI DİĞER TAKVİMLER

Hicri Takvim (İslami Dönem)

Celali Takvimi (Büyük Selçuklular)

Rumi Takvim (Osmanlı)

Miladi Takvim (Türkiye)